

RUSKI ENERGETSKI INTERESI U JUGOISTOČNOJ EVROPI

*Dr Konstantin Simonov**

Glavni energetska izazovi u regionu

Dijalog o energetici između Rusije i zemalja Jugoistočne Evrope razvija se na prilično nekonzistentan i komplikovan način. S jedne strane, postoje očigledne pozitivne stvari koje unapređuju našu saradnju. Zadržale su se određene ekonomske veze između Rusije i bivših socijalističkih zemalja: u nizu slučajeva postoje kulturne i etničke veze koje olakšavaju implementaciju modela saradnje. S druge strane, elita tih država je opterećena različitim istorijskim kompleksima, kojima se najaktivnije promovisu teze o "ruskoj pretnji" u Evropi. Čak i u Srbiji, religiozno, kulturno, istorijski i jezički vrlo bliskoj Rusiji, postoje vrlo uticajne snage koje zagovaraju tvrd stav prema Moskvi. Rusija i takozvana "evropska opcija", koju su izabrale zemlje regiona, u međusobnoj su suprotnosti. Prema našem mišljenju, dilema "Evropa ili Rusija" je pogrešna. Ipak, očigledno je da sećanje na "velikog brata" prilično snažno sprečava saradnju između Rusije i zemalja koje često percipiraju ruske investicije i nove projekte kao korake ka ponovnom uspostavljanju sovjetskog carstva.

Kao rezultat toga, ispostavlja se da su zemlje u Jugoistočnoj Evropi spremne za ideje koje se često čuju u Briselu, a odnose se na diverzifikaciju isporučilaca i umanjenje energetske zavisnosti od Ruske Federacije. Štaviše, takva zavisnost je posebno snažna u Jugoistočnoj Evropi. Ranije je to viđeno kao prednost (pored toga, ovaj region je bliži Rusiji nego Francuska i Nemačka, što znači jeftiniji gas zbog kraćeg transporta). Sada se to, međutim, smatra ozbiljnom političkom pretnjom, jer Rusija ostaje monopolistički snabdevač energetske resursa. Međutim, sada dolazi svakodnevno pitanje – koliko brzo će Brisel biti sposoban da obezbedi isporuke alternativnih izvora ugljovodonika regionu? Štaviše, nekim delovima Albanije, južne Srbije i Kosova potrebno je proširenje gasovoda, dok Makedonija uopšte nema infrastrukturu snabdevanja gasom.

Dakle, kako bi trebalo oceniti rusku energetska politiku u regionu? Prema balkanskim mas-medijima, dominantna pozicija ruskih kompanija u Jugoistočnoj Evropi nije slučajnost, nego dugoročna politička strategija. Postoji, takođe, mišljenje da su tokom protekle decenije ruske firme sistematski ostvarivale svoje planove koje podržava novo rukovodstvo Rusije, kako bi se stekle političke poluge uticaja kroz energetska sektor. Veruje se da ruske kompanije šire svoj uticaj u regionu tako što kupuju postojeće firme, a kada taj pristup ne funkcioniše, osnivaju sopstvena preduzeća. To je bio prilično skup proces, ali sa ciljem da se postepeno proširi njihov uticaj. U međuvremenu su neke države u regionu već pristupile EU, dok su druge spremne za to. Zaključak je da će Rusija upotrebiti Jugoistočnu Evropu kao mostobran za političku ofanzivu protiv EU.

Osim toga, te zemlje je najviše pogodio januarski rat gasom između Rusije i Ukrajine. Stara Evropa ima dobro razvijen sistem podzemnih skladišta gasa koja su iskorišćena da se upumpaju znatne količine ruskog gasa u 1. kvartalu 2008. Kao rezultat toga, Nemačka, Francuska, Italija i Austrija bile su dobro pripremljene za zatvaranje dotoka gasa; za to vreme je Istočna Evropa bila najpogođenija. Kao posledica toga, zemlje u ovom regionu su se našle u prilično jedinstvenoj situaciji. Za evropsku birokratiju one su simbol ruske energetske perfidnosti. Ali, Brisel više voli da im pruži samo verbalnu podršku. Sistem podzemnih objekata skladištenja gasa se ne razvija, a region neće zaista dobiti skoro validne izvore kao alternativu gasu, ako ih uopšte dobije. Ne sme se zaboraviti da će usled umanjenja proizvodnje gasa u Evropi, udeo uvoznog gasa naglo porasti. Prema procenama Međunarodne agencije za energiju, 2030. godine će udeo uvoznog gasa porasti na 85% u gasnom saldu EU. To znači da će Nabuko i drugi projekti služiti samo da nadoknade smanjenje proizvodnje gasa u staroj Evropi. Istočna Evropa je potrebna samo kao svedok

* *Dr Konstantin Simonov* je generalni direktor Fondacije za bezbednost nacionalne energije iz Moskve.

pretnje energetske zavisnosti od Rusije. Ali taj region neće dobiti punu podršku Brisela za zaštitu svoje energetske bezbednosti. Zbog toga su zemlje u Istočnoj Evropi suočene sa teškom dilemom: ili da pokušaju da normalizuju saradnju sa Rusijom, ili da je i dalje demonizuju na zahtev Brisela, a da pri tome zauzvrat ne dobiju validna alternativna rešenja.

Ruske kompanije u sektoru nafte i prerade nafte Jugoistočne Evrope: da li stvari stoje tako strašno?

Aktivna ekspanzija ruskog poslovanja u Istočnu Evropu počela je sa naftnom industrijom. Rusi su želeli da dobiju naknadna (downstream) sredstva u Evropi, i to je bilo moguće samo u njenom istočnom delu – mogućnosti da se kupe takva sredstva u Evropi su davno minimizirane iz političkih razloga. Prozor mogućnosti je bio otvoren; štaviše, tim zemljama je preko bio potreban novac. Razmotrimo: da li je iskustvo saradnje u naftnoj industriji bilo pozitivno ili negativno i da li su ruske kompanije ispale tako strašne.

Udeo ruske nafte na tržištu regiona je prilično znatan. U Mađarskoj iznosi 98% tržišta, 90% u Bugarskoj, 80% u Srbiji i 40% u Grčkoj. Osim toga, ruske kompanije poseduju niz rafinerija nafte i benzinskih pumpi. Međutim, to dugo nije brinulo ni stanovništvo ni političku elitu. Ekspanzija se nastavila, ali to je prolazilo prilično mirno. U međuvremenu, ruske korporacije su stekle kontrolu nad vrlo interesantnim sredstvima.

Najaktivnija kompanija u regionu je LUKOIL, apsolutni lider među ruskim naftnim firmama u pogledu eksploracije tržišta maloprodaje u inostranstvu.

Decembra 2006. ConocoPhillips je prodao 376 benzinskih pumpi LUKOIL-u. Oni su poslovali pod brendom Jet i bili su locirani u šest zemalja, uključujući 30 u Mađarskoj i 14 u Slovačkoj. Kasnije, u aprilu 2008, LUKOIL je od Petrol Holding-a kupio 75 benzinskih pumpi u Bugarskoj i skladište nafte blizu Sofije. Vrednost posla je bila 237 miliona evra: 156,1 milion evra za benzinske pumpe (ca. 2,1 milion evra po benzinskoj pumpi) i 80,9 miliona evra za skladište. U Bugarskoj kompanija ima ca. 74% udela u tržištu veleprodaje naftnih proizvoda. Stoga LUKOIL poseduje 562 benzinske pumpe u Bugarskoj.

LUKOIL poseduje naftnu rafineriju u Burgasu (Neftochim Bourgas); ruska firma je kupila kontrolni udeo oktobra 1999. za 101 milion evra. Početkom 2005. naftna kompanija je povećala svoj udeo u rafineriji Burgas na 93,16% nakon što je kupila 22,05% pogona na osnovu ponude. Rafinerija proizvodi bezolovni benzin, dizel i petrohemijske proizvode koji odgovaraju evropskim standardima kvaliteta. Rafinerija prerađuje ca. 6–7 miliona tona nafte godišnje.

Neftochim Burgas je jedina rafinerija nafte u Bugarskoj. Ona proizvodi ca. 80% automobilske goriva koje se potroši u Bugarskoj; istovremeno, izveze se jedna trećina naftnih proizvoda koje proizvede Neftochim Burgas.

Važno je što je posao sa LUKOIL-om rezultirao rastom investicija u preduzeću. Naftna kompanija nastavlja sa proširenjem rafinerije za čiji se kapacitet očekuje da će porasti. Godine 2007. u rafineriji je puštena u rad jedinica za isomerizaciju; jedinica za prečišćavanje hidriranjem kapaciteta 1,7 miliona tona godišnje je trenutno u finalnoj fazi izgradnje. Osim toga, proširuje se kapacitet katalitičke drobilice na 2 miliona tona godišnje. Godine 2011. rafinerija u Burgasu biće sposobna da preradi 10 miliona tona u poređenju sa sadašnjih 8,8 miliona tona godišnje.

Udeo LUKOIL-a u rumunskom tržištu iznosi ca. 22%. Ruska naftna kompanija poseduje lanac od preko 300 benzinskih pumpi u toj zemlji, kao i Petrotel-LUKOIL rafineriju u Ploiestiju sa kapacitetom od 2,4 miliona tona nafte godišnje. Ruski vlasnik je obezbedio investicije u preduzeću. Godine 2007. pušten je u rad i turbogenerator sa kapacitetom od 24 megavata; kao rezultat toga, kombinovani kapacitet grejne stanice objekta dostigao je 61 megavat. Prvi stepen renoviranja grejne stanice je završen. Ukupno, projekat renoviranja

predviđa izgradnju kotla kapaciteta grejanja od 245 megavata u 2. kvartalu 2009. koji će koristiti naftni koks kao gorivo.

U glavnom gradu Crne Gore, Podgorici, LUKOIL je kupio šest benzinskih pumpi koje su pripadale Roksped Petrol-u koji je od 2005. godine aktivno saradivao sa ogrankom LUKOIL-a u Srbiji, LUKOIL Beopetrolom. Ruska naftna firma je platila 26,5 miliona evra za kupovinu, što je bilo 4,5 miliona evra po benzinskoj pumpi. Prema evropskim standardima, to je bila visoka cena, jer u Evropi jedna benzinska pumpa košta prosečno ca. između 1 i 2 miliona evra.

U Hrvatskoj je LUKOIL kupio EUROPA-MIL. Ova firma je posedovala pet benzinskih pumpi u Zagrebu i Splitu i pet parcela za izgradnju benzinskih pumpi. Prosečna dnevna prodaja na jednoj benzinskoj pumpi EUROPA-MIL iznosila je 11 miliona tona naftnih proizvoda, u poređenju sa prosečno 7,9 miliona tona na LUKOIL pumpi 2007. godine.

Pored benzinskih pumpi EUROPA-MIL poseduje sopstveni železnički terminal za naftne proizvode sa kapacitetom skladištenja od 8.000 m³ blizu Vukovara na Dunavu. (Novembra 2006. kompanija je započela izgradnju male fabrike za proizvodnju biogoriva sa projektovanim kapacitetom od 35.000 tona na osnovu tog terminala.) Kao rezultat toga, LUKOIL je dobio mogućnost da prodaje naftne proizvode praktično u celoj zemlji.

Prvobitno, terminal u Vukovaru nije imao dozvolu za rečni transport i pretovar. Dobijanje te dozvole je bio uslov koji je LUKOIL postavio vlasnicima firme EUROPA-MIL pre kupovine. Tako ruska firma može da koristi rečne tankere i da isporučuje naftne proizvode duž Dunava. LUKOIL poseduje 180 benzinskih pumpi u Srbiji i šest u Makedoniji.

Vredi napomenuti da nije bilo ozbiljnog skandala u vezi sa aktivnostima LUKOIL-a. Kompanija nije percipirana kao instrument uticaja Kremlija. Iako je LUKOIL započeo svoju strategiju dominacije na tržištu 1998. godine, malo posmatrača je smatralo politiku ruske naftne firme pretnjom. To je, verovatno, zbog toga što je LUKOIL privatna kompanija. Osim toga, američki koncern ConocoPhillips ima 20% udela u njoj.

Stav prema kompanijama koje direktno kontroliše ruska vlada u međuvremenu se potpuno promenio. Međutim, one su takođe započele da aktivno posluju u Srbiji i Bosni i Hercegovini. To se odnosi na Zarubezhneft, kao i na ogranak Gazprom-a, Gazprom Neft.

Kompanija Zarubezhneft ima sredstva na tržištu u Republici Srpskoj (delu Bosne i Hercegovine). Ona poseduje rafineriju nafte u Bosanskom Brodu sa godišnjim kapacitetom od 4,2 miliona tona, kao i Fabriku za proizvodnju motornih ulja „Modriča“ sa kapacitetom proizvodnje do 70.000 tona motornog ulja godišnje i 78 benzinskih pumpi. Godine 2009. ruska firma planira da poveća broj svojih benzinskih pumpi na Balkanu na ca. 150. Ubuduće, prema šefu Zarubezhneft-a Nikolaju Bruniču, kompanija će povećati broj sopstvenih benzinskih pumpi na Balkanu na 300 nakon što se pusti u rad druga faza rafinerije nafte u Bosanskom Brodu, koja će omogućiti da rafinerija poveća svoj kapacitet prerade sa 1,2 miliona na 4,2 miliona tona nafte godišnje u 2010. i 2011. godini.

U februaru 2009. Gazprom Neft je konačno završio kupovinu 51% udela u srpskom NIS-u, dok je Gazprom sa svoje strane obećao da će sprovesti ogranak glavnog gasovoda Južni tok kroz ovu zemlju i izgraditi podzemno skladište gasa blizu Novog Sada. NIS-TNG – ogranak za proizvodnju tečnog naftnog gasa Naftne industrije Srbije, naftna je kompanija koja je angažovana u rafinisanju nafte i prodaji naftnih proizvoda, kao i proizvodnji ugljovodonika u Srbiji i Angoli. Obim proizvodnje NIS-a iznosi ca. 1 milion tona nafte godišnje.

Kompanija poseduje rafinerije nafte u Pančevu i Novom Sadu sa kombinovanim kapacitetom od 7,3 miliona tona godišnje. NIS poseduje sopstvenu prodajnu mrežu (ca. 500 benzinskih pumpi) i vodeći je isporučilac naftnih proizvoda na srpskom tržištu jer proizvodi ca. 85% naftnih proizvoda koji se potroše u zemlji.

Transakcija je započeta krajem 2007. godine i nastavljena preko godinu dana. Rusija je platila 400 miliona evra, i dala saglasnost za investiciju dodatnih 550 miliona evra do 2012. godine.

Te transakcije su izvršene na mnogo dramatičniji način nego kupovine LUKOIL-a. Bilo je optužbi da se pokušava stvaranje zone ruskih interesa, i sumnjalo se da u pozadini stoji "energetska vlast Moskve". Ali, postoje tri tačke koje treba izdvojiti.

Prvo, te optužbe omogućuju da se iscenka više koristi od ruskih kompanija, što počinje plaćanjem neke vrste poreza. Tako zemlje Istočne Evrope počinju da naplaćuju više od ruskih firmi. Te zemlje koriste ideju ruske pretnje u komercijalne svrhe, a ne iz straha. Na primer, Gazprom Neft je platio dosta visoku cenu za srpska sredstva nakon političkog cenkanja koje je uticalo na njen rast.

Drugo, lokalne kompanije moraju da se takmiče protiv ruskih firmi koje dolaze na tržište, a nisu uvek u stanju da to izdrže. U tom slučaju one pribegavaju političkim optužbama. Posebno je kupovina Bosanskog Broda od strane Zarubezhneft-a ozbiljno uzdrmala pozicije naftne kompanije INA. INA je isporučivala većinu svojih proizvoda ovom tržištu, ali na osnovu dogovora ruska kompanija je mogla da prodaje gorivo po mnogo nižoj ceni nego što je to činila hrvatska firma. Kao rezultat toga, INA je čak morala da transportuje svoje gorivo u Italiju kako bi ga uništila u specijalnim pogonima, što je rezultiralo značajnim finansijskim gubicima.

Treće, prilično je teška adaptacija ruskih kompanija novom kapitalu; ali to nije zbog političkih neslaganja. Razmotrimo situaciju u vezi sa Gazprom Neft-om i njenim srpskim kapitalom.

U ovom slučaju postoji kolizija između dva sistema menadžmenta koja nema veze sa politikom. Otvoreno govoreći, u Južnoj Evropi postoji vrlo specifična radna etika – ljudi su navikli da rade bez mnogo napora i da budu prilično dobro nagrađeni. Svaki pokušaj da se nateraju da rade više i efikasnije rezultira ogorčenjem. S druge strane, ruski vrhunski menadžeri su navikli na velike plate i bonuse, i ako moraju da umanje troškove svojih preduzeća, to neće učiniti o sopstvenom trošku. Jasno je da dolazak novih mladih menadžera u Naftnu industriju Srbije iz Gazprom Neft-a, koji su utvrdili vrlo povoljne finansijske uslove za svoj rad i na svaki mogući način demonstriraju da su elita, svesno držeći srpske radnike na razdaljini, često ima za posledicu razumljivo ogorčenje radnika preduzeća. Ali taj konflikt nema nikakve veze sa upotrebom ozloglašenog energetskog oružja protiv Srbije.

Stoga iza političkih objašnjenja često stoje ekonomski interesi. Ali negativna pozadina je već stvorena. Kao rezultat toga, bilo koja ruska kupovina rezultira vrlo negativnom reakcijom u regionu, čak i kada je kupac privatna kompanija. Svaka transakcija se posmatra kao rast ruskog političkog uticaja. Jasan primer je kupovina udela u mađarskom MOL-u od strane Surgutneftegas-a. Reakcija Mađarske na tu transakciju živo pokazuje kako su se odnosi sa Jugoistočnom Evropom pogoršali.

Krajem marta 2009. Surgutneftegas, četvrti po veličini ruski proizvođač nafte i gasa, potpisao je ugovor o kupovini paketa akcija od 21,2% u mađarskom Magyar Olaj-es Gazipari Nyilvanosan Mukodo Reszvenytarsasag (MOL) od austrijske OMV grupe. Transakcija je iznosila 1,4 milijarde evra. Surgutneftegas je privatna kompanija, iako ima prilično netransparentnu vlasničku strukturu o kojoj kruži dosta glasina. Istovremeno, kompanija i njen šef Vladimir Bogdanov uživaju veliki autoritet u ruskoj naftnoj industriji.

Ugovor je zaključen 29. i 30. marta 2009, na vrhuncu političke krize koja je rezultirala ostavkom mađarskog predsednika vlade Ferenc-a Gyurcsany-ja. Gordon Bajnai, koji je zamenio Gyurcsany-ja, osudio je kasnije tu transakciju. Izjava mađarskog ministra inostranih poslova Peter-a Balazs-a, data u intervjuu za EuroActiv Hungary, vrlo je demonstrativna u tom pogledu: "Problem u slučaju MOL-a jeste što ne znamo ko stoji iza toga. Ruske metode

su zasnovane na vizantijskoj tradiciji, ne na protestantskoj etici. Teško je pregovarati sa predstavnicima takve kulture".

Evropski parlamentarac koji zastupa Mađarsku, Andras Gyurk, u pismenoj formi je ispitao kod Evropske komisije da li ona smatra da je prodaja akcija MOL-a Surgutneftegas-u u skladu sa evropskim principima transparentnosti.

Sledeći komentar hrvatskog stručnjaka, koji je ostao anonimn, objavljen je u novinama Javno: "Pristup ruskog Surgutneftegas-a vlasničkoj strukturi mađarske naftne kompanije MOL je kulminacija decenijskih pokušaja ruskih kompanija da osvoje tržišta Jugoistočne Evrope. Oni već igraju dominantnu ulogu na mnogim tržištima, ali nisu imali uspeha u Mađarskoj i Hrvatskoj. Ali sada, nakon što su kupili udeo u MOL-u i tako ušli u vlasničku strukturu hrvatske INA-e, ruska firma priprema teren za sticanje kontrole nad energetskim tržištima Jugoistočne Evrope, od Slovenije do Bugarske. Dominacija na tim tržištima je jedan od ruskih dugoročnih strateških ciljeva; zato se u bliskoj budućnosti može očekivati porast političkog pritiska Moskve na mađarsku i hrvatsku vladu".

Kao rezultat toga, Surgutneftegas je postao značajan akcionar u MOL-u, ali još nije upravljao kompanijom. Surgutneftegas je čak optuživan zbog podmuklih planova da osujeti izgradnju Nabuka, što je prilično kontroverzna izjava – kapital MOL-a nije dovoljan da bi se osujetio taj projekat. Kompaniji Surgutneftegas je odbijena registracija u registru akcionara; kao rezultat toga, kompaniji nije bilo dozvoljeno da prisustvuje skupštini akcionara 23. aprila.

Gasni projekti: diverzifikacija isporuka neće rešiti sve energetske probleme u regionu

Pitanje gasa je čak više politizovano, i nakon januarskog gasnog rata između Rusije i Ukrajine, koji je najviše pogodio jugoistočni deo Evrope, ono je prilično dramatično i o njemu se aktivno razgovara. Mnogi političari u regionu požurili su da donesu zaključak: da li je neophodno da se umanjiti uticaj Rusije po svaku cenu. U međuvremenu će biti prilično teško da se to učini. Dovoljno je analizirati sledeću statistiku:

	2007. godina	2008. godina
Mađarska	7,5 (udeo 70%)	8,9
Rumunija	4,5 (udeo 20-25%)	4,2
Bugarska	2,8 (94%)	2,9
Grčka	3,1 (80%)	2,8
Srbija	2,1	2,2
Hrvatska	1,1	1,2
Slovenija	0,6 (50%)	0,6
Bosna i Hercegovina	0,3	0,3
Makedonija	0,1	0,1

Obim isporuka nije tako veliki u poređenju sa Zapadnom Evropom. Međutim, zavisnost od Rusije je znatna. Zato zemlje u ovom regionu živo podržavaju zahteve za diverzifikaciju isporuka, računajući posebno na projekat Nabuko. Ali, zemlje Jugoistočne Evrope često zaboravljaju da su uglavnom deo Evrope, i zato bi problem gasne ravnoteže trebalo primeniti na celu Evropu generalno, a ne odvojeno na njene južne, istočne, severne i zapadne delove. I ovde nastupaju glavni problemi. Pre svega, to je pad proizvodnje gasa u Evropi.

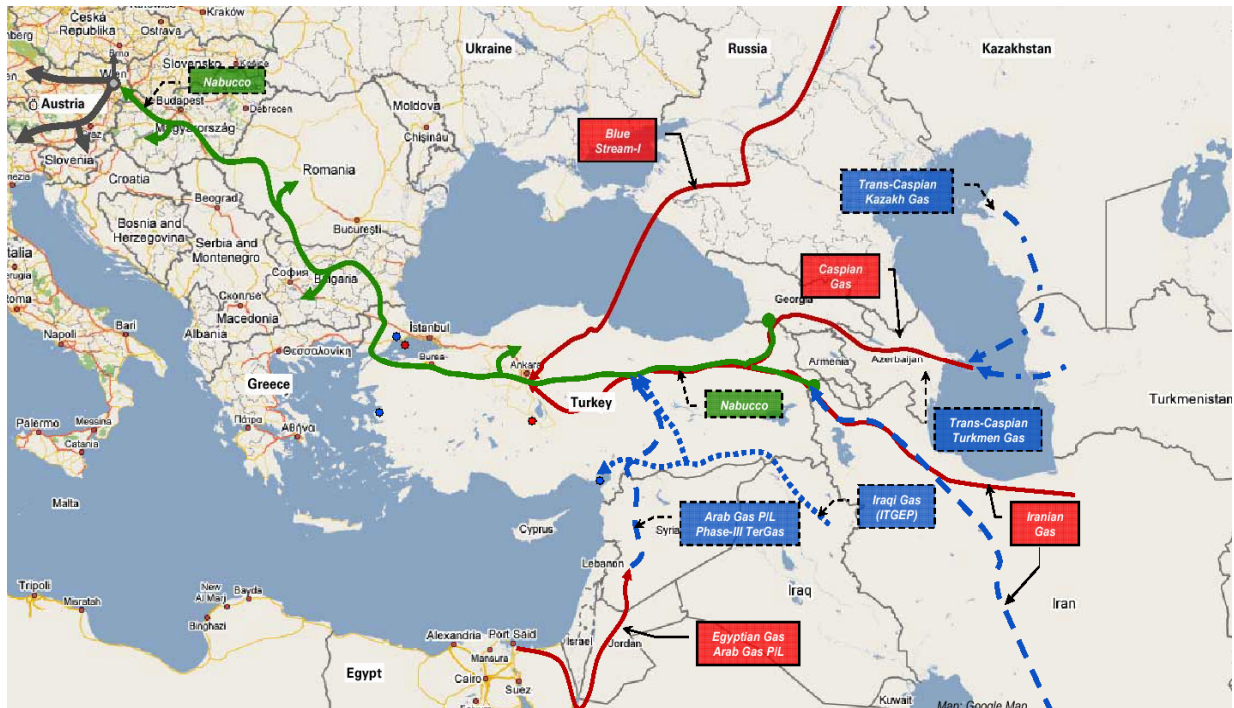
To znači da Nabuko niti će spasiti Evropu od ruskog gasa, niti će pokriti smanjenje sopstvene proizvodnje gasa Evropske Unije. Za sada gasna ravnoteža Evropske Unije nije pogođena. Udeo uvezenog gasa u EU za poslednjih 20 godina već je napomenut. To znači da je zadatak postavljen pogrešno. Evropa mora hitno da potraži dodatne, a ne alternativne izvore isporuka. Trebalo bi da razmišlja o tome da dobije nov gas, a ne o diverzifikaciji. Samo se čini da je to jedna te ista stvar. U stvari, sa političke tačke gledišta, to su potpuno različiti pristupi. Prvi pristup znači da je glavni zadatak Evrope da se oslobodi zavisnosti od Rusije. Drugi pristup, koji Evropa treba da sledi, jeste da neprijatelj nije Rusija, nego rastući deficit gasa. Zbog toga se zadatak ne sastoji u tome da se smanji potrošnja ruskog gasa, nego da se nađu mogućnosti da se dobije gas od drugih zemalja, jer samo ruski gas neće zadovoljiti potrebe EU za ovim energentom. Osim toga, jako se preteruje u isticanju zavisnosti od ruskog gasa. Udeo Rusije na evropskom tržištu gasa je retko premašivao 25%; u prvom kvartalu 2009. Norveška je čak premašila udeo Rusije. Međutim, u EU se niko nije bunio zbog norveške pretnje.

Ideje o energetskej efikasnosti i razvoju obnovljivih izvora energije posebno su popularne u Evropi tokom poslednje godine; te ideje se odlikavaju u konceptu 20-20-20. Sve u svemu, pravac je ispravan. Ali ti grandiozni izgledi novih vrsta energije, koje Evropa zamišlja, jako podsećaju na planove izgradnje komunizma u Sovjetskom Savezu u nekoj određenoj godini. Strategija 20-20-20 je nerealistična, imajući u vidu zamišljeni period. To znači da će potražnja gasa u Evropi biti prilično velika.

U stvari, to je glavni problem Nabuka. Čak i ako se ovaj gasovod izgradi, neće rešiti evropske probleme snabdevanja gasom. Njegov kapacitet je isuviše mali – samo 31 milijarda m³. Svi drugi aspekti koje ruska strana voli da naglasi, u stvari su sekundarni, iako su osnovani. To su aspekti u vezi sa bazom resursa, bezbednosti tranzita i neminovno rastućom ulogom Turske, koja zasigurno neće zadovoljiti sve zemlje na jugu Evrope.

Planirano je da prva linija gasovoda isporuči gas iz Azerbejdžana (oko 7–8 milijardi m³ godišnje), Iraka (7–8 milijardi) i Egipta (ca. 1–2 milijarde). Ali, čak i ako započne druga faza Shakh Deniz nalazišta u Azerbejdžanu u punom kapacitetu i ako Baku na kraju odbije da proda velike količine gasa Gazprom-u, malo je verovatno da će Azerbejdžan sâm napuniti Nabukovu prvu liniju. To će akcionare Nabuka učiniti vrlo zavisnim od Iraka. Igra postaje isuviše riskantna jer niko nema dugoročno razumevanje razvoja situacije u Iraku, kao i toga i da li će nivo političke stabilnosti u toj zemlji biti dovoljan za rad gasovoda. Dugoročno će biti neophodno da se pregovara sa Irakom, ali je teško predvideti razvoj događaja u toj državi.

Nabuko i Južni koridor

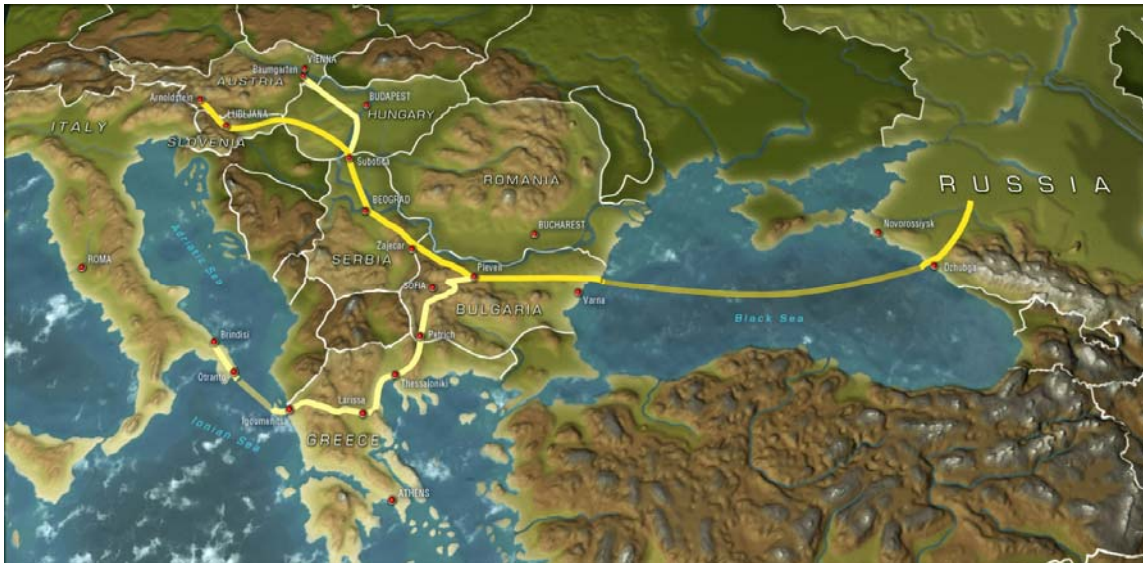

Izvor: Nabucco Gas pipeline GmbH

Rusija predlaže jedan drugi projekat – Južni tok. On se smatra konkurentom Nabuka, imajući u vidu stav EU po tom pitanju. Kao rezultat toga, situacija je postala najopasnija – Evropa je na ivici gasnog deficita, i u takvoj situaciji je svaki gasovod za nju koristan. Ali, umesto toga, Južni tok i Nabuko su međusobno suprotstavljeni i konkurencija između njih se teško može nazvati zdravom. Kao rezultat toga, svaki projekat je usmeren protiv konkurenta, pre nego ka unapređenju sopstvenih prednosti. Nažalost, ovo se odnosi i na politiku Rusije. Međutim, u svakom slučaju takvi razvoji samo povećavaju energetske rizike za Evropu.

Štaviše, u Istočnoj Evropi postoji paradoksalna situacija. Južni tok i Nabuko počinju da konkurišu za tranzitne rute; neke zemlje shvataju da imaju dobru priliku da dobiju koncesije od oba projekta. Kao rezultat toga, interesi individualnih zemalja počinju da odnose prevagu nad zdravim evropskim interesima.

Južni tok

Izvor: Gazprom

Za sada nacije Istočne Evrope pokušavaju da stave Rusiju pod pritisak zbog Nabuka. Ali, kasnije se situacija može preokrenuti. Posebno novi predsednik vlade Bugarske Boiko Borisov, lider GERB partije koji je pobedio na poslednjim izborima, istakao je neophodnost da se suspenduju pregovori sa Rusijom oko projekta Južnog toka. On je to rekao uprkos činjenici da je bugarski predsednik Georgi Purvanov potpisao sporazum o učešću u Južnom toku juna 2007. koji je parlament ratifikovao jula 2008. Štaviše, Rusija je preferirala opciju Bugarske nego opciju Turske i Rumunije, što će omogućiti Bugarskoj mogućnost da zaradi preko 300 miliona evra od tranzitnih taksi godišnje.

Sasvim je moguće da je to samo ucenjivanje koje će, međutim, zahtevati dodatne troškove sa ruske strane kako bi se obezbedila lojalnost novog rukovodstva Bugarske. Slična je situacija u vezi sa Srbijom. Generalni direktor Srbijagasa Dušan Bajatović izjavio je da će njegova zemlja učestvovati u Nabuku ukoliko se dâ odgovarajući predlog. I to uprkos činjenici da se Beograd u Moskvi shvata još uvek kao saveznik Rusije na Balkanu, a od Srbije se očekuje da bude glavni korisnik (proporcionalno svojoj veličini i stanovništvu) implementacije projekta Južnog toka.

Logika Bugarske i Srbije je vrlo jednostavna – one shvataju da je ruski premijer Vladimir Putin već umešan u bitku oko gasovoda na jugu Evrope i da želi da pobjedi po svaku cenu. U takvoj situaciji tranzitna zemlja može stvarno da se cenjka za određena sredstva ili beneficije od ruskog premijera. Međutim, za bogatstvo Rusije i Gazprom-a, politika ispunjavanja zadatka po svaku cenu može da se ispostavi prilično opasnom. Za Putina je vrlo važno da postigne cilj i pokaže da je bilo kako je on hteo. To je skopčano sa greškama, ali u takvoj situaciji Evropa neće imati koristi, nego će izgubiti iz istog razloga – u uslovima dolazećeg manjka gasa, važno je da se ostvari maksimalni broj realističnih projekata. Štaviše, postavljanje gasovoda je dug i skup proces.

Osim toga, Putin može da reaguje na ucenjivanje tako što će promeniti rutu Južnog toka. Putin je 6. avgusta potpisao sa Turskom protokol o saradnji u sektoru gasa, prema kojem Turska treba da dozvoli Rusiji da izvrši geodetske radove u svojim teritorijalnim vodama u okviru projekta Južnog toka. To, možda, znači da će se ubuduće Moskva vratiti ideji Plavog toka – 2. Južni tok je, u stvari, zamenio Plavi tok – 2 pre nekog vremena, i sada može da se dogodi obrnuto. Ali, malo je verovatno da će to biti od koristi Rusiji i zemljama u Jugoistočnoj Evropi.

Glavni zaključci

Rusija je zainteresovana za jačanje svog prisustva u energetsom sektoru Jugoistočne Evrope. Ali to ne treba shvatiti kao pretnju Evropi ili politički motivisan korak. Najveći isporučilac i najveći potrošač trebalo bi da prekinu svoje političke optužbe i da što pre započnu aktivniju ekonomsku saradnju. Rusija i zemlje Jugoistočne Evrope imaju pozitivno iskustvo direktnih investicija u projekte prerade nafte, ali tokom poslednjih nekoliko meseci svaki potez, čak i privatnih ruskih kompanija, posmatra se u političkom svetlu. Takav pristup može blokirati rast kapitalnih investicija u energetsom sektoru regiona, što će pre svega loše uticati na zemlje Jugoistočne Evrope.

Sa svoje strane, Rusija bi trebalo da se usredsredi na poboljšanje transparentnosti svojih poslova. To se, uglavnom, odnosi na industriju gasa. U regionu je bilo nekoliko skandala u vezi sa sistemom prodaje gasa. Posebno je krajem oktobra 2008. pokrenuto pitanje poslovanja posrednika u gasnim transakcijama između Rusije i Jugoslavije. Yugarosgaz, kojeg kontroliše Gazprom, dobio je godišnji honorar u ukupnom iznosu od 35 miliona evra (honorar od 5% od ukupnog obima isporuka). To je rezultiralo ostavkom šefa Srbijagasa Saše Ilića.

Kasnije su Gazprom i Srbija postigli sporazum o nizu dodatnih dokumenata u okviru međuvladinog sporazuma o saradnji u energetsom sektoru. Strane su se dogovorile da Srbijagas poveća svoj udeo u mešovitom preduzeću Yugarosgaz sa 25% na 49%, a da Gazprom zadrži 51%.

Bugarska je zabrinuta zbog jednog drugog posrednika – Overgas Holding Ink. To je mešovito preduzeće Gazprom-a i Overgas Holding AD, osnovano 1995. na bazi pariteta. Udeo Gazprom-a je 50%, i udeo Overgas Holding AD takođe 50%. Kompanija je angažovana oko izgradnje i održavanja tranzita i glavnog gasovoda u Bugarskoj, i učestvuje u prodaji gasa u toj zemlji. Bugarska je postavila pitanje eliminacije posrednika, ali Gazprom insistira da se on zadrži za sada.

Čini se da će institucija posrednika postepeno nestati u budućnosti, što bi trebalo da poveća poverenje između strana. Bila bi optimalna sledeća strategija: Rusija bi poboljšala transparentnost svog poslovanja u Evropi, dok bi Evropljani smanjili nivo politizacije. Mislim da je najrazumniji način da se povrati zdrav razum u saradnji između Rusije i Jugoistočne Evrope ekonomizacija našeg energetsog dijaloga. To je razlog zbog čega bi greške koje se čine trenutno mogle dosta da koštaju obe strane.